

БОДАНЫП КААП СОМНАП ОРАР

Оң ала-нези база-ла каш маа-маганын бодути уаус тораан. Уруунуң — барып-барып кыс кижиниң чурукчу боу бээрин олар шагда күзеп бодаван-даа. Раиса Аракчаа бичишинде-ле чуруктуу номнар көргөш, оон адиралбас: оу магдап топтап көрүп олургулаар. Элесинде-даа, каз-бай дашка-даа, кыжын базаа хөртүк харга-даа, ак саазында-даа кандыг-бир дүрүлери бо-ла өттүндүр чуруй берген турар. Уруунуң бичишинде-ле чурулгаа хандыкшыдынын шевер не жскерип, оу деткирини орадышкан...

Адазынга бодаарга, Раиса Аракчааның нези Кызылбай Коккова чазаныр шевер кизи чоран. Бала, согааш, десин дээр, чектиге өг херекселерин боу чазан, харын-даа чараш кыдыр угузалаан лар. Кожа чурутпа турар ослериниң ээзи каала-ларын аразында херезин херезинде чазалар... Оң оу уран-шеверин уруу Раиса ажакх сонуурган чоран болгаш авазынга айтыр-тын чазанын орадыма берген. Дыт, терек чоуразынде ичим-бүрү ойнарактар чазаш, оу авазынга көртүп, чоорту хоу эдигин, шору чазантар аларган. Раиса Аракчааның баштайгы чазан ойнарактары оң дүмаларынга эки белектер бооп турган...

Чаз-Хөл школанынң өг класстарына өөренип турган-ла, оу авазына чурулга кичээлерин ажакх сонуургаар. Оң чур-раан чуруктары школага болтуларга дел-гелелерге мактадын турган. Школага өөренип турганында бээр оң ажыл-амыдарынага элэн эскерилкичкер болтуларга, Ада-незинде о эрте чар-мыган болгаш амыдаралдыч Бузул күш-ажыкчы орунуче кырылган. Бичишала-даа чуруу болгаш чазаныр амыдарын ара кайбай, хостуг шактарында кандыг-бир соок дашты азы чымчак ышты туткан, оу дартыг дөш боданып каап сомул олуртурар. Уран-шеверинң деген холдарынын «кизи» бир-ле дикри амь-танын чуруту чоорту кестүп эгелээр, оу улам-на хандыр боданып; ажылды далаш чок кылары чадыл аларган. 1965 чыл — оң амыдарынага утун-дурбас бооп арктан. Республиккада ат-субра алгы берген хоочун даш чонокчузу Х. Тойбу-Хаага Раиса Ажыевна ичич Уш-Бедир аржанынга дыштанып тура, ужурашкан. Бичан ол кылып турган амыдарын арга-дуржуугага байлак мастерге көргүс-кен. Анда Раиса Аракчааның чонар-даш-тан чазан адыны хоочун мастер эки-дир-деп үнелээн болгаш чамакх сүмелерин берген. Орта хей-зат кирген сиблбичи элээн каш амыдарын эш Х. Тойбу-Хаа-ның арга-сүмелин ал тура, бурун доос-кулааш, солууде барып делгелелерге кийриштирилээн. Барык оон эгелээш-ле Раиса Ажыевна чогадымчы амьдас

хандып кирип, чонар-даштан азым-бүрү темаларыг амьдарын кылып, делгелелерге кийрип келгилээн. 1967 чылда Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга тураскааткан чурукчуларын Бүтү-россия көрүлдэинге берга черегиниң диплому-биле шадыкатан. Ол дээрге Раиса Ажыеваның шадыктарынын өгези бол-ган. Оң соонда ол чогадымчы чорууну өзүлдэи даш дипломнар, хүндүл-бич-киртер болгаш медалдар-биле хой удаа шадыкталган. Раиса Ажыеваның үш огу незинде ол чогадымчы чыгай ичин дөзеп-сазган, өөренип ал турар. Раиса Ажыевна ал бежен карап турар. 1973 чылда болук амьдары даш РСФСР-ниң Релин аттыг Күрне шадымчы-лык лауреады болган. СССР-ниң Чурукчу-лар азынелинң кижитуну. Бодунуң бежен харалаанын Раиса Ажыевна чаз амьдар-дык уткуп ал турар. Амгы үелерде ол В. И. Ленинниң хөрек чуруун, уруг туткан не, адыг, бөрү болгаш оон-даа өске амьдарын делгелелерге салыры-биле кылып дооскулаан. Оң чогадымчы амь-дына моон соңгаар-даа чедикшинериг болурунга бузурээр бис.

Э. ТУЛУШ.

ЧАШТАРЫВЫСТЫҢ ААС-КЕЖИИ

Хоорим деп автобус доктар черде турар, Кызылбай № 3 ясли-садна ада-иелерден болгаш улук-биче уруг-дарыгдан хей-ле кижилер билер. Бу ясли-садна капитал септелгенин чоруткан соонда чонокча чаз амьткан. Он-он чаштар ынап ясли-садында база катан чедип иелген. Оларын нижизинкичкери, амакчылары болгаш өске-даа амьданчылар өөршүну-биле уткуп хүлдөп алгаш, өзүп дооруктуруп, кижизидип, өөредип эгелей берген. — Ясли-садта назы-хар айы-биле 130 уруг дөрт бөлүткө нижизиттинип турар. Септелге соонда байдал улам экинжээ — деп, эргеленчи Валентина Егорова Соколова чугалап олурар. — Бразилер чыдын, чыгып, дөриле-г-чи-мелде эни. Чеченир чер, чунор арзан, кичээлээр, ойнаар өрзөл — бүгү-ле чүве таарымчалыг. Бичини уругларын эки өзеринге, кижизиттиринге эки бөлүп даш сазгыш сарып турар бис. Уруглар садында шупту 26 ички чаштарга бараан болган — деп, эргеленчи демделеп чугалады. — Мен боум кырган-ава кичи болгаш уругларынның уругларын ажазып, өстүр-

лүп турар мен. Шагда бола уруглар садынга бичини уругларымыс Кара-оол, Зоя, Света, Алена шолонга киргизе, чалок кижизиттинип турганын бадап келгеш, сетимин өөрүүр-дү. Ал бичини уруунуң уугу Ириша мында иелген, магалык чагай байдалда өсө өөрү-биле кады сагыш амыр өзүп олурар. Амьдырал хүн келген ту-дун-на чагайгып, магалык апар чыдар-дыр. Наш-ла чыл-дар мурнунда турганынга бе-заарга бо ясли-садта бежен чагылгаларынң болганын кичи магадар-дыр. Авалар сагыш амыр амьдан, уруг-лары културлуг чагай өс-сүн даш сагыш салышынып улау. Бичиңиз кичи бурзуу боуунуң күш-амылын нийти хөреки кирип турар. № 3 ясли-садтың коллектив-и амьл-ажинге кызыман, уругларга эпиг-элден улус чорду. Мында хоочуннар-даа, аныял-өсөн-даа бар. Ясли-садтың эргеленчиси В. Е. Соколова даш эртемниң амь-дурнуугага байлак кичи бол-ду. Бо садикне амьданан бээр бичини каш чылдар орто берген. Эгезинде кижизидип-леп тургаш, ам эргеленчилей берген.

Р. ТОЛЗАТМАА.

Хоорайын К. М. Чуковский аттыг уруглар библиотеказы амь амьдан. Мыда база-ла ангы-ангы кидистер аразында социалынг чарыштыг амь-дап турар. Бо чылдын 9 айларынын түнелдерин аутуар салбырлар аразында бирги черин Валентина Борисовна Блиновалыг дурткан биче назымгы школадың салбыры чарышта айтыкан бүтү даштарын эки күөсеткен. Моуну шын шилип алмырын, шын номчурунун, номчап номунуң кол утказын кысызы-биле канчаар дамчы-дып болурунун талазы-биле бичини номчуткага болдунар-ла дуанын чедирип турар. Бичини номчуткалар класстары даш-каар номчутка талазы-биле оларын сонуурган турары бу-гү-ле айтырларынга харым-ны ап, хөрек номнары амь-дап турар. Библиотекаже номчуткучу хаара тудуп, номну пропаган-далап, хой номну номчурунче

ТВИЛИСИДЕ СЪЕЗД

ССР-ниң география нийти-лелинң аддыг съездине декабрь сесте Тбилисиде амь-тынган. Съездиниң адынга СССР-ниң Министрлер Сову-дуниниң Даргазы А. Н. Ко-сигининиң байырыг чагазын Грузия ССР-ниң Министрлер Сову-дуниниң Даргазы Г. Д. Джавахидовичи номчу дында-дыр, делгеттар болгаш амь-чылар аддыг чаксаакшыны-биле уткаан. Совет эртемниң мурвунда турар харымсалгыл соруда-ларын хууседиринге эртем-географтар бүтү күжүн, бичини болгаш арга-мергежилин бээр. СЪЕЗК-ниң XXV съезди-нин төмөнтөгү уткуур дел бузур-ел имергейлэгенде. Очтүтүп үдө ССР-ниң география нийтилелинң амь-чорудулаанын дугайында илеткеди оң орактан президенти А. Ф. Трешников кылган. (СЭТА).

Эртемнерни номдан тывар БИЧИИ НОМЧУЧУЛАРГА

кыйгырары-биле биче назымгы шлолчыларын ол салбырын «Не-Таран чурутуну камгалап өөрөн», «Советтер чуру Ленинниң оруу-биле чо-руп ора», «Чараш чүдүлөр делегей», «Бичилерге солун чүдүлөр», «Номдан хейнү бичип алдым» деп ном делегелерин чараштыр каастан кыл-дыр турар. Төрөн чурт дугайында, уран чүтү дугайында, шонержи ажил-хөрек дугайында темаларга хей-хей номнары бичини номчучу ап номчуу турар аларган. Библиотекада «Бүтү респу-бликанын октябрттары ва-йрылалыг уруглар», «Чуну кылып билер бис», «Бурун-

гаар чорутурунга кезезде белең бис!» деп аттыг палкалар (номнар олуртуларга) база ча-раш, шынарлыг кылдыр каас-таттырган. Бичини номчучуга ном делегейинде болган чаз чүдүлөр дугайында допчу та-ймылырны ургутуу чорудуп, дидактика экскурсияларын чорудуп турар. № 5 школанын бичини класстарына, № 1 сади-дикте уругларга ном бижидип алыр пункттар база ажиты-тыган. Нелера садында ма-наа номнары эскелеш үеп берип, чаз номнар дугайында тайлырны кылып турар. Чоокта чаз ол библиотекага орнактаста «Толк делегей» деп аттыг кезаа кончук солун

байланып, солун, ажыктыг чүдүлери шилгедип алгаш-тар. Ол салбырын Валентина Борисовна Блиновалыг дурткан амьдасчылары бичини номчуткага номну, оон амьдыр-ылга ужу-дузанын анык-бу-ру арга-методтар-биле тайма-бырал, пропаганда амьдын ургутуу чорудуп турар, клас-стан дашкаар номчуткага за-маарыштыр номчуу номнар-нын даанын база бар. Библиотеканың тутт библиотеканың Палезжа Иванова Проклопче номчучуларын актив-биле хей амьдын кы-лып чорудуп турар. Оларга ол «Номну шын делгээр», «Номну дашкаар өөртүрүл» деп беедаларын септирилгелер. Бо хүнде К. М. Чуковский аттыг библиотеканын биче назымгы шлолчылар салбы-рынын номчучуларынның ни-ти сапы 1130 чедип турар, олар азы-бүрү темаларга 22800 номну ап номчаш, бот-тарынын иштике делегейин

Н. ОРГОВА.

Шыдыраа СОЛУН САЛЫГ

Шыдыраа бичини респу-бликанын бирги чери даш маргылаа удаас эгелээр болгаш. Бо хүнерде районнар-да эң шыраак шыдыраачыларын аразында республика мар-гылаанын кижрап ат даш шүдөле оюнар чоруп турар. Кызыл хоорайын болгаш Ак-Довурактын бирги чери даш ужуражылгала кончук солун болуп эрткен. Ак-Дову-рак хоорайын чемпиону ат даш маргылаа спорт мастер-лерге камгалап Адыг-оол Мон-гуш биле бирги разрядтын шыдыраачыны өччи Владимир Стифоров оларын аразында болган. Түнелениде В. Сти-форва бирги чери ап үгөн, М. Адыг-оол В. Стифоровка уттургаш, чүтле үшкү шадыл-дык чери амь арталык бол-ган. Кызылдын чемпиону атты амьк, өзүн оран мастерге камгалап Леонид Мохов ча-лап алганын солунчаран ном-

Бурхинов Мохов-Бурхинов француз камгалаа. 1. e4 e5 2. d4 d5 3. Kd2 Kf6 4. Ee Kf d7 5. f4 e5 6. e3 Kc c6 7. Kd f3 e4 8. c4 c4-4 9. Cd2 f6 10. Cb4 f6-4 11. f4 d2 12. Kd2 Kf6 13. b3 e5 14. a4 00 15. Ke2 Cd7 16. Ke1 Kf4 17. Kd3 Kd3 18. Cd3 Lc6 19. Lf1 c6 көш күштүг 19. Lf1 c1 (А хөрек кырында мынчаар көшкөн болза эки турган: 19...Lc6 20. c6 bc 20...Lc5 Lc6 21. Lc1 Lc8) 20. g3 Lc1? 21. Lc1 Lc8 22. Lc5! Lc3 23. d1 Kc6 24. Cb5! Cb5 25. sb Kf 17 26. Kd4 Kge7 27. Bb1 h6.

«СЭП-ниң XXV съездине» — телепит умурамыр.

- «СЭП-ниң XXV съездине» — телепит умурамыр. Бөлүк материалдар. «Редакцияга чагаалар». Амьдын чононарны чагааларында тургускан арп. «Польшаның Наттышкан амьдын партизанын VII съездине». Эш Э. Гереткин илеткел. «Хүн бүрүнүң чаа медалери». Республиканың чер болганында медалер. «Мастерниң нмы мастер». Г. Игнатьеваның корреспонденттик. Чурт иштинден азым-бүрү медалер. «ТЕЛЕ-ВИДЕНИЕ» ДЕКАБРЬ 10-ДА МОСКВАДАН 9.00—Медээлер. 10.10—Информастыг програм-ма. Кошерт. 11.15—«Тууганынң топкасы». Документалдыг теле-фильм. 11.30—Фильмдерини — уруглар-га. «Кайгамчыктыг ор-туу». Уран-чечен фильм. 13.00—Киножурнал. 13.10—«Горинтер, кыйгыга харымалар». Өңүт. 13.55—«Эртен—богун». 14.25—Кошерт. 16.00—Ташкыкта делегей тем-понады. Келген өң-үт дамыдылга. КЫЗЫЛДАН 16.30—Фильмдерини — уруглар-га. «Киска-Дунука». МОСКВАДАН 17.30—«Уе». Информастыг програм-ма. КЫЗЫЛДАН 18.00—«Отууге». Телефильм. 18.35—Телемедээлер. 18.50—Документалдыг фильм. 19.00—«Съездине съезд чедир». Дамчыдылга. 19.40—Телемедээлер. 19.50—Чаралдар, реклама. МОСКВАДАН 20.00—Медээлер. 20.15—«Съездине съезд чедир». Совет Белоруссия. 22.30—22.40—Чалсар. 22.40—РСФСР-ниң Дээди Со-ветиниң депутаттары тутуула тур- 23.00—23.30—«Уе». Информастыг программа.

Волейболга республика чемпионаты КУБОК—ЧӨӨН-ХЕМЧИКТЕ

Волейбол бичини респу-бликада элээн сазылар, чон ор-тууларда марсыл апар чыдар спорттун база бир солун хейи-ри. Оу Тываанын бууну бүрү-дүнде дык хей улус ойнап тур-ар. Белик мергежилди спортчулар база сөөлүг үдө көөдүлгө. Волейболга республиканың элээн азы-биле тивилчир-ленирин түнел маргылаа-даам Кызылдын күш-культу-ра бажынынга эртен дыштан-ган хүнерде болуп эрткен. Анда эр улустан ыракык Мен-гүш-Тайганын, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем районнарын, Хоуу-Аксы сурунун, Кызылдын башкы институтунун болгаш кадык ажил-айгы техникуму-нун шиллик командалары көршкөн. Хөрежик спортчулардан Эр-зия, Каа-Хем, Мөңгүш-Тайга районнарын, Ак-Довурак хоорайын, башкы институтунун болгаш Тываанын геология шилчел экскелциязынын командалары түнел оюнга кир-ришкөн. Уш хүн ургутулуп келген солун оюнарнын түнелениде Чөөн-Хемчик районун шил-лик команданын волейбол-листери ук маргылаага эки белектейини көргүзүп, чан-гыс-лаа командала уттурбайн, бирги чери бүтүрелди-биле алгаш, республиканын күш-культура болгаш спорт комитетини шилчир кубогун, бирги чериниң дипломуң чаа-лап алган.

Ол командам ойнакчыла-ры Никита Самдан, Виктор Хоуалин, Адын-оол Суунай олар авазын тараш ойнап, дыныг кагытлары-биле коман-данын хей улус саварын чедип ал турганар. Олар ук маргылааны көрүп келген кончук күдүктөлгөни база чаа-лап алганар. «Хүндүлө Демээ» орденинң Тываанын геология шилчел экскелциязынын хөрежикер команданы ук маргылаага че-динчелин кижрап, боттары-ның кол удурамыкчылары шыраак командалар Мөңгүш-Тайга районун болгаш Ак-Довурак хоорайын волейбол-листери чинги-биле уткаан, республик чемпиону атты чаа-лап алгашар. Ийги, үшкү шадылдык чер даш башкы институтунун студенттери-биле Ак-Довурактын спортчула-рынын оюну кончук солун бол-ган. Спортчу демселдин түн-елениде келер үшкү башкы-лары тикээш, ийги чери ээ-дэн. Эр улустан Хоуу-Аксынын

волейболлестери биле башкы институтунун студенттерин ийги, үшкү черлерин алганар. Шадылдык черлерин алган командамалар дипломна-рын, тус-тус спортчуларга хүн-дүлө бижиктерин болгаш өр-тектик белектерин тивиккан. В. ЧАДАМБА. ЧУРУКТА: хөрежик спорт-чулар аразында республика чемпиону атты чедип алган Тываанын геология шилчел экскелциязынын командасы.

ӨРТТҮ БОЛДУРБАЗЫНЫҢ ЧУРУМНАРЫН САГЫЫР

Будурулде, албан организа-ция болгаш чуртталга бажы-нарынга өрт айымды болду-рбазынын чурумнарын сагы-рып бүгү-ле кижилерден негет-тинип турар. Өрт болза одуң өөршөш папирос сыын азы серетин ыжыны кайы хамаан чокко о-тапканынан, тууг чанынга овалалаан яны-бүрү тууг ма-териалдары чогуу үдө ол чедер ыратпаан соонда, не-челерин оодарынын чурумна-рын хажыткамыла өөсүп болур. Оон алгыда ветка оларын-га, белкин кижикти хөре-ти чабыштылар материал-дарын амьдалар амьк азымдыг. Ийди чоруктан өрт айымды болу бээр болгаш кижилерин азы-тынның айымдыг чоруктан тазарыш-кылар. Оду өшпөөн өзгү хуаду де-

мир-ууңга ургаш, оу ыш шала кырынга салып каарга азы хуаду ыш хажыжакка уруп каарында база өрт болу бээрин киж бирүзү билзе чо-гуур. Печкаларга отту салган, оу хайгаарал чокко арттырып каар болгаш печкаларын ак-сы амьк каатер чорук өрт талазы-биле айымды деп чү-верин хөрек кырынга болган та-верилгалар хөречилеп турар. Чижээлээр, 1975 чылдын фе-враль 8-те Чөөн-Хемчик рай-онуң Кара-Чыраа сурунун чуртталгачы Э. С. Молгуш олоп каал печказын хайгаарла чок-ко каалканын түнелениде, печканын аксы амьгытып, оттуг кес шала кырынга ба-рып дүшкөн. Удатпаанда Ча-даана хоорайын өрт коман-даны амьк чөзөгө, бажын-ның чүтле сөөлүг ханалары өрттенип турган.

Январын бирезиниң хүнү-де, ол-ла районун Чыраа-Бажы сурунун ортумак шко-ладынын чазаныр мастерсая-зы үстүлде айтыкан, чыла-гал-биле өрттөгөн. Республиккада өрттүң болуп турар чыдагынын статистика баураар алыр болза, дамаат-тарын өрт болдурубазынын бөдүн дүрүмнени каржы-биле хажыткамын түнелени-де хей өрт болуп турар. Чи-жээлээр, бо чылдын март айын 20-ниң күнүнде Улуг-Хем районун Жлано совко-лунун Хөлүк сууга турган күлүп өрттөгөн. Истелге ор-гангаларын материалдарында илериңи болза, дайыты И. Ч. Шакар-оол дээрин эвиртар аргаллап алгаш, кысып алган оттуг илчиг өчүрбей, шала кырынга өрттөпкөндөн өрт үнөш, күрүнге улук когарал-ды чедирген.

Одала сезонунун эгелээни-де холбаштыр чамык көчө-гарлар, олакчылар яны-бүрү чылдагалар-биле төп одала системаны чедир одаван-дан оон суг илчир холбайла-ры допун каар. Ону эргизери-биле көчөгарлар батареяларын, холбайларын амьк оттуг на-зымла лампа-биле илчип эгелээр. Оң түнелениде бата-реялар артында туткан ыш ханалар өрттенип болур. Бо чылдын январда Танды районун Вадинеровка суру-нун салыг эргеленчин В. М. Советкина амьдала магази-нин чедип кээр, салыг илчир амьдала аржакжак суугу күрөк, кысче одалгы-лар болган. Салыкч ур-лаа боламайн, одалкын эскел-дирткеш, доп-дараан амьк черге хөрежээр лампа-биле допчу калган системаны эргис

деп дуужаган. Удатпаанда Балгазынын өртке удуу хо-мадызы ол өрттү өжүрер ужурга таарышкан. 1975 чылда республиканын колхоз, совхозтарынын объек-тилеринге база хей өрттер болураан. 1975 чылдын июнь бирезиниң хүнүнде Улуг-Хем районун «Найра» совхозу-нун Шаңчы деп черге туткан хой мажанын билимис кижилер одалганын, одала өжүрүлгөни харазында, ма-жаз өрттөнгөн бооп турар. Айтыган чылдагаларнын иштинде, эң ылаңыч өрт ха-лымын кол черин бичини уругларын өрт-чле ойнаар чо-ругу эзелет турар. Бо чылдын март 10-лун кезээнде Каа-Хем районун Бейбей сууда турган турар беш хардык Слава Жидөө бажында ала-незиниң чогуң амьдала алгаш, от-биле ойнап турган, болуңун бажыны өрттөгөн. 1975 чылдын май 4-түң хүнүнде Кызыл хоорай чурттуг Сергей Сипов (7 харлы) оттуг илч-биле ойнап турган. № 1 бажы эргеленине ха-мааржы турган коммунал-далдырылга бажыныга өрт үндүргөн. Өрттөнгөн бажыны ур үшкү иштинде капитал сеп-телгени чорудары негеттенин. Өртке удуу демиселди күш-тедилер талазы-биле тодаргай хөрежиктерин алыр чер-чер Советтерини болгаш өрттен камгалап-хайгаарла органи-зация база бүгү хей-ининиң чүтүлэ сорудагы болуп турар. Өрт талазы-биле айымдыг кыжын үнөң эгелээр-биле холбаштыр амьк-агыл, уду-рутуу бургуу, партия, комсо-мол, профсоюз органдары-лар боттарынын будуруле-ринде, албан организация черлеринде байдалып катан

АГААР

Бөгү республикага бүрпел, азыр, чагыс. Хаттын дүргени секундда 3—7 метр чедер. Агаарынң температурасы адыг черлерге 18—23, өске ар-ханнарынга 25—30 градус сөөр. Кызылга эдир булуттаар, чагыс. Хаттын дүргени секундда 3—5 метр чедер. Агаарынң температурасы 26—28 градус сөөр. Редактор В. С. ШАРВАН. «КИНО» ДЕКАБРЬ 10-ДА «НАЙРА». «Иениң хү-лүмүрү». 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50 «Төрөн кур-тун солдам» 20.40 шактарда. «ПИОНЕР». «Шугузуң ы-рыкче амьгырар» 10.10, 15.45, «Адымныгың амькышыл» 13.15, 18.55, 21.15 шактарда. «КАА-ХЕМ». «Бругус» ое-рааны. 15.00, 18.40. «Далаш өгеленишкени» 16.50, 20.30 ша-ктарда. «ВОСТОК». «Өөр бөрүлөр» 15.00, 18.40, 20.30 ша-ктарда.